

KÜLTEPE'DE 1950 YILINDA T. T. K. ADINA YAPILAN KAZILAR HAKKINDA ÖN-RAPOR

Dr. TAHSİN ÖZGÜÇ

Bu ilk raporda 1948 ve 1949 yıllarında yürütülen kazıların devamı hakkında toplu bir bilgi vermeğe çalışacağız. Türk Tarih Kurumu adına ve Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü'nün büyük maddî yardımları ile yürütülen 1950 yılı kazıları, 1948—1949 daki kazı heyeti tarafından idare edilmiştir. Bu sene B ocağında N, O, P/19-22 (Res. 1) ve D ocağında T, U, V, Y, Z/26-27 plân karelerinde çalışıldı. Her iki sahada da gene iki safhalı olarak görülen I. kat binaları bariz seviye farkları ve kısmen de yapı hususiyetleri ile birbirinden kolayca ayrılmaktadır (Ia-b). Tarla toprağının 50 cm. altında kalan Ia katının dik dörtgen biçimli ve çok odalı binaları fazlası ile tahrip edilmiştir. Bu seviyeye ait yapıların en sağlamını O-P/21-22 karelerinde geniş bölmeli kısımları ve koridorlar halindeki uzunmustatili hücreleri ile karşımıza çıkan bir "depo" binası temsil eder. En geniş 4 m., en darı 1.5 m. eninde olan bu hücrelere ve çoğunlukla duvar diplerine, gövdelerinin üçte biri toprak içinde kalan, iri ve kalın cidarlı küpler yerleştirilmiştir. Kaniş Karumu'nda bu tipi ile ilk defa karşımıza çıkan bu binanın tamamını önmüzdeki yıllarda açığa çıkarabileceğimizi umuyoruz. Ia-b yapılarının iyi bilinen teknik hususiyetlerinden en mühimi, bazan duvarların hem içinde hem dışında, bazan da yalnız dışında olmak üzere, direk dipleri çıkıntılarına benzeyen yassı ve düzenli taşların üst üste konulması ile sağlanan muntazam köşeli taş çıkıntılarının varlığıdır. Bunlar açık bölmeleri aynı zamanda geniş kirişlere bastırmak ve bütün yükü duvarlara taşıtmamak için kullanılmış olmalıdır. Ib katının yakılan binaları, bazı kısımlarda Ia insanları tarafından tamir edilerek, yeniden kullanılmıştır. Ib'nin aksine, bu yapı katında tablete raslanmamıştır. Ia-b yapılarının istikamet ve plânları II. katunkilere uymamakta ve inhiraf kolayca sezilmektedir. Ib binaları, doğrudan doğruya, II. katın adeta insan eli ile tesviye edilmiş bir durumda görülen yangın enkazı üstüne inşa edilmiştir. Bu iş esnasında eski katın (II) ev tabanlarına inilmemiş ve eşyasına da dokunulmamıştır. Bu katın yanmış ve yerlerini değiştirmiş tabletlere, tuğlalaşmış kerpiç enkazı ile birlikte görülmektedir. Ib ve Ia'nın derine inen temel taşları ile II. nin oda tabanları arasında aşağı-yukarı 1.5 m. kalınlığında bir enkaz vardır. II. katın en iyi korunan ve muhtevası bakımından en zengin binası N, O, P/20 karelerine düşenidir. Caddeye nazır dik dörtgen plânlı binanın uzunluğu 17, genişliği 6.5 m.dir. Arka arkaya dizilmiş dört odası ve bir koridoru vardır (Res. 2). Taş duvarları, taban seviyesinden 60 cm. daha yükselmekte, taban kirişi ve kerpiç örgü ondan sonra başlamaktadır. Kerpiç duvarların bazıları yarım, bazıları da bir kerpiç tekniğine göre örülmüştür. Yarım kerpiçten tek kerpiçe intikal bir dirsekle temin edilmektedir. Binanın içi beyaza çalan kremlerle badanalıdır. Buna birisi doğudaki caddeden, ikincisi kuzey-

deki meydanlıktan, üçüncüsü batıdan olmak üzere, üç kapı ile girilmektedir. İlk iki kapı, ikişer taş basamaklıdır. Bu, bina tabanının cadde seviyesinden daha aşağıda olduğunu öğretir. 7 m. uzunluğundaki koridorun bir iç-kapı yeri teşkilâtı da mevcuttur. Koridordan birisi mutfaka, diğeri furunlu odaya olmak üzere, iki kapı açılmaktadır. Mutfak kapısının ağaç kasası, kerpiç söveleri, söve kaplamaları, kanadın gene ağaca oyulan söve-mili yatağı yerinde kalmıştır. Giriş kısımlarının sağına ve sağır kısımların duvar diplerindeki müsait yerlerine kaplar yerleştirilmiştir. Mutfakta, ocakla kapı arasında koltuk tarzında kerpiç bir duvar mevcuttur ki, bu odanın üçte birini kaplamaktadır. Ocağın içinde kalan çaydanlığı, söğüt ağacı külü üstünde duruyordu. Mutfağın tabanı, ocak civarı ve hele duvar dipleri kaplarla dolu idi (Res. 4). Tandır odanın doğu duvarı yakınında idi. Koridorun müntehasındaki furunlu odanın kapısı daima açık bulundurulmaktadır. 5×4 m. ölçüsündeki odanın furunu ilk hali ile elimize geçmiştir (Res. 5). Karşısındaki tandır, tabana gömülmeyen bir küp şeklinde idi. İtina ile sıvalı taş furunun yüksekliği 1.50, kaide çapı da 1.50 m.dir. Buradan, ağaç kasasının aşağı kısımları konuran bir iç-kapı vasıtası ile asıl tabletlerin bulunduğu kare biçimli (3.5×3.5) bir odaya geçilmektedir. Aşağıda bahsi geçen ve sayıları 600 ü bulan tabletler odanın güney ve kuzey duvarları dibinde, büyük guruplar halinde duruyordu. Orta kısmına iri boylu testilerin tertiplendiği anlaşılmaktadır. Furunlu odaya açılan sonuncu hücre evin kileridir. Buraya pişmiş topraktan dört kulplu iri kazanlar, vazolar, boya ile nakışlı ve nakışsız gaga ağızlı testiler, tiplerine göre ve düzenli bir şekilde, yerleştirilmişti.

Binanın iki yönü, bazıları çok hırpalanan, bazıları da henüz tam plânları ile meydana çıkarılmayan komşu yapılarla kaplıdır (Res. 1). Bunun için iki yönünde pencere yoktur. Bunlar bir nevi blok inşaat halindedir. Işık hattı, iki caddeye bağlıdır. Odaların bünyesi, bunların iş, hizmet yerlerine tahsis edilebileceğini telkin etmektedir. Bunlarda kış mevsimlerinde ikamet edilebileceğini anlamak kolay ise de, yazın sakinlerinin havadarlığı, ışığı tercih edecekleri aşikârdır. Ayrıca, bilhassa furunlu odada görülen sık dikmeler, bir üst katın varlığına işaretçidir. Bunun için, hiç olmazsa, muayyen odalarının üstünde ikinci kata ait kısımların bulunacağını düşünüyoruz. Aşağıda, burada iyi tanıdığımız taş veya kerpiç merdiven mesnetlerine sahip olmayan binalarda, müteharrik veya asma ahşap merdivenlerin kullanılmış olabileceğine de işaret edilecektir. Karum'da birçok bina duvarlarının birbirine muvazi olmamasından dolayı, adeta eğri-çarpık plânların meydana geldiğini ve bunların Kültepe'deki önemini ikinci raporumuzda belirtmiştik.¹

Dik-dörtgen plânlı olan bu bina, esas itibarıyla İç Anadolu'da iyi bilinen tek veya çift odalı, gene dik-dörtgen biçimli basit bir ev tipinin daha geniş teşkilâtı, ve bilhassa ilk iki odayı küçültmek sureti ile sağlanan, koridorlu bir örneğinden başka bir şey değildir. Buna, araziye uyma mecburiyetinin sebep olduğunu anlamak için, caddelerin ve komşu binaların durumunu tetkik etmek kafidir.

Yukarıdaki güneyinde ve O-P/20 karelerindeki dik-dörtgen plânlı ve iki odalı evin (12×5 m.) bir odasında (batıdaki) ağaç sandık içinde korundukları

¹ Tahsin Özgüç, Kültepe Kazısı Raporu 1949, S. 24 (Ausgrabungen in Kültepe 1949) basılmaktadır.

anlaşılan bir tablet koleksiyonu ele geçirilmiştir. Doğudaki furunlu odanın tabanı altında, ölü-hediyeleri bolca bir taş sanduka mevcuttur.

N-O/19-20 karelerinde tabanı yassı taşlarla döşeli, büyük odalı binanın ancak küçük bir kısmını açığa çıkarabildik. İlk izler bunun da tablet bakımından zengin olduğunu göstermektedir.

O-P/21-22 karelerine ve dolayısıyla II. katın geniş tahrip sahası kenarına düşen binanın yalnız tek kerpiç duvarı ile, derindeki temel taşları, ocağı, seki üzerindeki ocağı, tandırı korunmuştur. Bu, tek, mustatil odalı ve bir kenarında furunu olan büyük avlulu bir evdir. Bu tipe giren bütün ocaklarda olduğu gibi, seki üstündeki ocağın içinde ve dışında is izleri yoktu. Halbuki, ikinci ocak isle kararmıştı. Bu, asıl ateşin ikinci ocakla, tandırda yakıldığını, korların da seki üstündeki güzel ocağa nakledildiğini öğretmektedir. Odanın dağınık durumdaki zarf parçaları ile tam tabletleri, bu küçük evin yerli bir tüccara ait olduğunu göstermektedir. O/21-22 karelerindeki eğri bina, henüz tam plânı ile açığa çıkarılamadı.

O-P/22 den P-R/21'e doğru devam eden sokağın, eskiden ışığa çıkarılan güney-kuzey caddesine birleşmek üzere, istikametlendiği görülmektedir. Bunlarda yaya-lara mahsus taş kaldırımların bir kısmı ve hattâ ana caddenin P/20 karesinde yan yana dizili durumda duran yumuşak andezitin üstündeki araba tekerleklerinin derin izleri dahi zamanımıza intikal etmiştir (Res. 6). İlk çağlarda, bu şekildeki izlere İç Anadolu'da ilk defa raslanmaktadır.² Koloni Çağının hayvan koşulu arabaları, arşivler arasındaki bu sokaklarda işleyordu. II. katın bu büyük sokağı, sonraki inşaat yüzünden biraz daha daraltılan Ia-b sokaklarının altındadır.

D ocağında ve Y-Z/26-29 karelerinde bir sokak, üç dükan ve geniş teşkilâtli bir yapı tetkik edildi (Res. 3). Binanın üstüne, kerpiç duvarları dahi sökülmeden ve hattâ enkazı da tesviye edilmeden, Ib'nin taş temelli binaları inşa edilmiştir. Bir kerpiç tekniğine göre örülen dış duvarlarda $36 \times 32 \times 7$ cm. ölçüsünde; yarım kerpiç tarzında yükseltilen ara duvarlarda da $32 \times 27 \times 6,5$ cm. boyunda kerpiçler kullanılmıştır. Sokağa bakan kuzey duvarı taban seviyesinden itibaren 80 cm. ye kadar yükseltilmiş, kerpiç örgü ondan sonra başlamıştır. Diğer yönlerde taş örgü taban seviyesini aşmamıştır. Burada ağaç dikmelerin kerpiç kısımdan başka, taş örgü içinde de kullanıldığını görüyoruz. Binanın ortadaki büyük hücresi, merdiven dairesi, tuvaleti!, antresi, işliği ve küçük hücrelerinden iki tanesi meydana çıkarılmıştır. Evin tek ocağı, $6,5 \times 5,5$ m. boyundaki büyük hücrenin bir köşesindedir. Bu kısmın kapalı olup olmadığı hakkında kesin bir fikir beyan etmek güç ise de, duvarların sıvalı oluşu, yani burasının yağmura maruz bırakılmaması ve taban üstündeki küçük eşyanın da açık bir avluda muhafaza edilecek nevelerden olmayışı, üstünün kapatıldığına bir delil sayılabilir. Burada mahdut sayıdaki yazılı vesikalardan başka, itina ile yapılmış çanak-çömlek, arslan, antilop rütonları, III. Alishar kapları ve yerli üslûptaki silindir mühür baskılarında görülen kartalların üslûbunda işlenmiş kuş ve arslanlarla bezeli kemik saplar (Res. 23) keşfedilmiştir.³ Oda, güney duvarlarına açılan eşikli bir kapı ile antreye, oradan da aynı

² Eski çağlarda, Fraktin çevresinde de arabaların yumuşak andezit üstünde bıraktığı izler için bk. Archäologischer Anzeiger 1939, s. 565 (K. Bittel).

³ Kemik sapların kartal tasvirli olanı Belleten'in XV. cildinde kapak resmi olarak neşredilmiştir.

şekildeki bir dış kapı vasıtasıyla sahanlığa bağlıdır. Eşik taşlarının buraya sonradan yerleştirildiğini, sıvalı duvara dayatılmış olmaları da göstermektedir. Biz dışarı ile bina tabanları arasındaki bu seviye farkını, B ocağında da müşahede etmiştik. Merkezî hücre, taş döşeli kısma açılan bir kapı vasıtasıyla doğu yönündeki küçük ve düzensiz hücelere bağlıdır. Bu kısmın tekniği ve bilhassa duvarların köşelerdeki bağlanmış şekli, düzensiz bir ek inşaat karşısında bulunduğumuzu hissettirmektedir. Bunlarda da yazılı vesikalara raslanmıştır. Bu yönde, esasında büyükçe olan odaların sonradan daha düzensiz bir şekilde ara duvarlarla bölündüğü ve ilk kapıların mühlmel bir tarzda kapatılarak yanlarına yenilerinin açıldığı, yani evin zamanla tadil edildiği iyice anlaşılmaktadır. Bu hücreleri koridora müşabih bir kısım, tabanı yassı taşlarla döşeli işlikten (3.5×3 m.) ayırmaktadır. Binanın doğu yönü ayrı bir hususiyeti haizdir. Buradaki kapı ile merdiven dairesine girilir. Merdivenin tahta basamaklarına mesnetlik eden ağaçların uçları kerpiç duvarların içinde, karşı-karşıya durmakta idi. Merdiven yerinin batı duvarının güney köşesinde pencere şeklinde küçük bir açıklık vardır. Bunun tam altında ve 1.40×1.20 m. ölçüsündeki çukurcuk bir tuvalet çukurudur. Bu, bugünkü köy evlerinde olduğu gibi, bir nevi asma helâ şeklinde kullanılmış olmalıdır. Çukurun dışında kalan L şeklindeki kısım da bununla ilgili işlere tahsis edilmiş olmalıdır. Antrenin batısında 2.5×2.5 m. ölçüsündeki küçük odanın bir de bodrum katı vardır. Tabanı, asıl bina tabanından 2 m. daha derinde olup, duvarları tamamen kerpiçle örülmüş ve iki defa sıvanmıştır. İçine ufak boyulu kaplar bırakılmıştı. Hücrecikte sabit merdivene veya merdiven mesnedine raslanmamış olması, buraya üst tabanın bir köşesindeki açılır-kapanır açıklıktan müteharrik bir merdiven vasıtasıyla inilebileceğini göstermektedir. Bu bodrum katının keşfi, *Adad-sululi* evinin ele geçirilen kısmının da II. mimarlık katına ait bir evin bodrum katını temsil ettiğini isbata yaramıştır.

Bu binada asıl oturulacak kısımların, haremliklerin eksik olduğu görülür. Elimizdekiler hep hizmet yerleri mahiyetindedir. Ayrıca düz dama çıkışı temin etmemesi gereken merdiven de bir ip ucu olarak ele alınır, o zaman binanın hiç olmazsa küçük hücreleri üstünde ikinci bir katı daha bulunacağını kabul etmemiz gerekir. Teferruat hususiyetleri bakımından Karum'da yeni bir tipi temsil eden bu bina, en çok *Uzua* evine uyan bir plân gösterir.⁴

Y-Z/26-27 de kuzey-doğudan güney-batıya doğru devam eden taş döşeli, ve iki safhalı sokak, iki bina gurupunu birbirinden ayırmaktadır. En geniş yeri 2.60 m.den fazla değildir. Ortasında kullanılmış suları akıtan kanalda künk kullanılmamıştır (Res. 3).

Y-Z/26 daki üç hücreciğin yalnız taş duvarları korunmuştur. Esasında uzun odaları temsil eden bu hücreler sonradan, ikinci safhada daha küçük bölümlere ayrılmıştır. Bunlar, içinde ocağı, tandırı bulunmayan ve bünyeleri bakımından tetkik edilen evlerden ayrılan, sokağa nazır dükânları temsil etmiş olmalıdır (Res. 3).

Ib ve II. kat evlerinin tabanları altına, P-R/21 deki meydanlığa gömülen ölülerin durumu, mezarların biçimleri ilk iki raporda yayınladıklarımıza bir yenilik getirmemiştir.⁵ Yalnız ölü-hediyelerinin küplerin dışına da bırakıldığını ve bazı-

⁴ Tahsin Özgüç, Kültepe Kazısı Raporu 1948 (Ausgrabungen in Kültepe 1948) Ankara 1950, s. 27 v.d.

⁵ Kültepe Kazısı 1948, s. 51 v.d. ve 1949, s. 28 v.d.

larının yassı taşlarla mahsus surette kapatıldığını, kıymetli madenlerden yapılan eşyanın arttığını görüyoruz. Ayrıca, bir ölünün gözlerini kapamağa mahsus iki gümüş levhanın şakak kemikleri üstünde, ağız örten çenesi hizasında, göğüsleri örten fincana müşabih bir çift gümüş nesnenin kaburga kemikleri üstünde, bacakları arasında da kabartma dairelerle süslü uzunca bir gümüş tokenin bulunuşu (Res. 7), İç Anadolu'da eşine raslanan bir tezâhür değildir. Bu mezarın diğer bir hususiyeti de baş ve vücut kemiklerinin toprağa basan kısımlarında kırmızı aşı boyası (Ocker) izlerinin varlığıdır. Kemikler kuruyunca, bunlar görünmez bir hal almıştır. Anadolu bakımından başka bir münasebetle üstünde durduğumuz bu âdetin Kaniş'de de görülmesi, Tilkitepe (Van yanında) ve Kafkasya'yı buraya bağlayan bir âdet ve tasavvurla ilgili olmalıdır. ⁶

* * *

İlk iki raporda Kaniş karumu'nda ışığa çıkarılan çanak-çömleğin teknik ve şekil hususiyetleri izah edilmiş ve mukayeseleri yapılmıştı. Burada ise, 1948 ve 1949 kazılarında bulunmayan yeni tiplerin ve teferruat hususiyetleri gösteren bazılarının üstünde -kısaca da olsa- durulacak ve ayrıca yabancı menşeli âsarin nev'i belirtilmeğe çalışılacaktır. Boynu dört ayrı delikli dört kısımdan ibaret testi ile (Res. 8), gövdesi bir şişeyi andırmanı (Res. 9) ve kulbunun gövdesine birleştiği kısmı bakımından bir yenilik arzedeni (Res. 10), devrin gaga ağızlı testileri arasında hususî bir yer alır. Ufak boyulu birer kazanı andıran dört müsellesi kulplu, kalın cidarlı iri çanaklar (Res. 11), B deki büyük evin kilerinde, yan-yana durmakta idi. Aynı evin tabletleri yanında korunan 44×27 cm. ölçüsündeki testinin omuzu üstünde, ortası yarık tek kulbu vardır (Res. 12). Diğer merkezlerde eşini göremediğimiz bu tip, Kaniş'de de tek örnekle temsil edilmektedir. Aynı binada bulunan derin çanağın hususiyeti, omuzundan halka dibine kadar uzayan kısmına kabartma halinde üç mütenazır ayağı yapıştirilmiş olmasındadır (Res. 13). Bunların üst kısımları elle tutulmağa müsait bir tarzda şekillendirilmiştir. Adı geçen II. kat evinin koridoruna yerleştirilen yarım metre yüksekliğindeki çömlek, silindirik boyunlu, çift kulplu, ince-uzun gövdeli, düz ve dar diplidir (Res. 14). Bu hem Kaniş'de, hem de İç Anadolu'nun diğer şehirlerinde rağbet görmeyen bir örnektir.

II. kat binalarında ışığa çıkarılan boya ile nakışlı çark işi kapların tek renklilere olan nisbetinde, şekil veya motif hususiyetlerinde bir değişiklik meydana gelmemiştir. Yalnız bir tanesinin kısa-silindirik boynu, gövdesine yapıştirılan kabartma halindeki üç ayağı, gövdesinin biçimi ve iriliği ile yeni bir tipi temsil ettiği anlaşılmaktadır (Res. 15). Bunun kirli krem astarlı ve motifleri, bildiklerimize yeni bir şey eklememiştir. Çok ince cidarlı, krem astarlı, kahve rengi ile nakışlı fincan, Kolonistler Çağında çok sevilen bir motifle, yani birbirine bağlanan çengel ve kafeslerle nakışlanmıştır (Res. 16 a-b).

Ia-b katlarında kullanılmamakla beraber, II. katta -az da olsa- rağbet gören III. Alışır kaplarının bu sene de sağlamları ve parçaları bulunmuştur. Bunlar, aynı çağda bilhassa teknikleri bakımından birbirinden farklı olan üç kap nevinin yan yana kullanıldığını, fakat bundan sonra bu nevilerden ikisinin ortadan

⁶ Tahsin Özgüç, Öntarihte Anadolu'da Ölü Gömme Âdetleri (Die Bestattungsbräuche im vorgeschichtlichen Anatolien) Ankara 1948, s. 38, 125-128.

kalktığını veya tesirini gösteremeyecek derecede ehemmiyetini kaybettiğini öğretmektedir. Kültepe'nin kenarından geçen Karaev-Gömeç yolu yapılırken, işçiler tarafından bulunan bir III. Alishar çömleği (Res. 24), Karumda'da en çok kullanılan tiplerden bir tanesine aittir.⁷ Çömleğin çıkarıldığı yer, profilde tarafımdan tetkik edildikten sonra, Kaniş karumu'nun varlığını koruduğu zamanlarda, bu kapları da kullanan asıl Kaniş şehrinin karşından, yani Pazaryerinden yüksekliğini almış bir höyük şeklinde görüldüğü ve bunun Karum sahasına doğru sarktığı anlaşıldı.

Bundan evvelki neşriyatta Kaniş karumu'nda temsil edilen maddî medeniyet âsarının yerliliği-Anadolu'luğu üstünde durmuş ve bunun dışardan getirilmediğini, Hititler tarafından aynen kabul edildiğini açıklamıştık.⁸ Başka bir yerde de "Karum'da Eski Assur lehçesi ve çivi yazısı ile yazılmış metinler ve mühür üslûplarından bazıları bulunmamış olsa idi, kendimizi, İç Anadolu'nun tabiatına uygun saf bir Hitit şehrinde zannedeceğimizi" bildirmiştik.⁹ Bununla beraber, daha İlk Raporda Çukur-Ova, Kuzey-Suriye şehirlerinden idhal edilen mahdut miktardaki kapların ehemmiyeti üstünde de durulmuştu.¹⁰ Şimdi bunlara ilâve olarak, 1950 de keşfedilen ve ilk itibarî tasnifimize göre üç gurupa ayrılan yabancı menşeli kapları tetkik edelim. Burada *Habur kapları* denilen boya ile nakışlı örneklerden iki tane bulunmuştur (Res. 17-18 ve 25-26). Bu kapların, sayılı İngiliz arkeologlarından Prof. M. E. L. Mallowan'ın Habur bölgesindeki keşiflerinden sonra, arzettiği ehemmiyetin mânası,¹¹ Prof. S. Smith'in de belirttiği gibi,¹² herkesce malumdur. Burada, bu nevin kronolojisi, yayılış sahası veya menşei üstünde durmak bana düşmez; çünkü bu, adı geçen bilginler tarafından mükemmel bir şekilde ele alınmış bulunmaktadır.¹³ Kaniş vazolarının her ikisi de B ocağında, Ib katına ait iki mezarda, ölü-hediyesi olarak bulunmuştur. Bugüne kadar bunlara diğer yapı katlarına ait evlerde veya mezarlarda raslanmamıştır. İlkinin rengi pembemsi olup, omuzu ve boynu kırmızı şeritlerle nakışlıdır (Res. 17 ve 25). İkincisinin rengi soluk kırmızı, nakışları da kırmızıdır (Res. 18 ve 26).

Biz kolonistlerle temsil edilen II. katın M.ö. 1800 veya onu hemen takip eden ilk yıllarda nihayete erdiğini, Ib'nin ondan sonra kurulduğunu ve Pazaryeri'nin kuzey kısımlarında ve bu tabakada (Ib), mahdut sayıda da olsa, tabletlerin bulunduğunu, bu sebeple tarihlenmesinin kolay olduğunu yazmıştık.¹⁴ Bu vesikaları tetkik eden Dr. Kemal Balkan bana lütfettiği bir raporda, tabletlerden bazılarının

⁷ Bu çömlek şimdi Kayseri Müzesindedir. Krem astarlı olup, hamuruna kum karıştırılmıştır. Şekli olduğu gibi, boya ile nakışlı motifleri de eskiden tetkik ettiğimiz örneklerin aynıdır (En. No. 2824).

⁸ Kültepe Kazısı 1949 (Ausgrabungen in Kültepe 1949) s. 75 ve 78 v. d.

⁹ Excavating the Karum of Kaniş (The Illustrated London News, January 14, 1950, s. 690).

¹⁰ Kültepe Kazısı 1948 (Ausgrabungen in Kültepe 1948), s. 84 v. d.

¹¹ Iraq III, s. 9, 35-36; IV, s. 102 v.d. ve bilhassa s. 154 v.d.; IX, s. 17 v.d. ve 21 v.d. Ayrıca aynı müellif (Mélanges syriens offerts à M. R. Dussaud) s. 891.

¹² S. Smith, Alalakh and Chronology, London 1940, s. 3 v.d.

¹³ Ayrıca bk. Albright (BASOR, No. 69, s. 21) ve Claude F. A. Schaeffer, Stratigraphie Comparée, Oxford, 1948, s. 85 v.d.

¹⁴ Kültepe Kazısı 1949 (Ausgrabungen in Kültepe 1949) s. 84 d. v.

II. katta kullanılan klâsik Assruca ile güzel ve doğru bir şekilde yazıldığını, yani hem edebî şekil, hem de dil bakımından bir değişiklik göstermediğini ve bunların eski arşivlerden (II) gelmiş olabileceğini bildirdi. Bazılarının da şimdiye kadar Kültepe'de eşleri görülmemiş neviden, daha muahhar zamana ait bir dil ile yazılmış olduklarını belirtmiş ve buna delâlet eden dil hususiyetlerini izah etmiştir. Arkadaşım tüccarların burada (Ib) hâlâ ticaretle uğraştıklarını ve eskiden olduğu gibi, bu safhada da teşkilâtlı bulduklarını ve *herhalde Assurla zayıf bir münasebetin devam ettiğini* sözlerine eklemektedir. Arkeoloji bakımından da tamamen teyid edilen bu görüşü, bizzat Ib şehrinin varlığı da doğrulamaktadır. Çünkü bu tabaka da varlığını bir ticaret şehri oluşuna borçludur. O, bu mânasını kaybettiği anda, şehir de ortadan kalkmıştır. Bu durum, Kaniş'deki Habur kaplarının kronoloji bakımından da izahına kâfi gelmektedir. Biz, Anadolu örnekleriyle münasebeti olmayan ve buraya ithal edilen bu vesikaların asıl Habur bölgesi kaplarına bağlılığını kabul ediyoruz. Bu görüşümüzü aynı kattan çıkarılan Suriye menşeli diğer kaplar da desteklemektedir. Assur'da da varlığı bilinen bu kaplar hakkında, ¹⁵ Assur'un büyük hâfiri Prof. Dr. W. Andrae bana lütfen yazdığı hususî bir mektupta, *bu tipe giren ve bu tarzda boyanan kapların Assur'da tarihlenebilen mezarlarla bir dereceye kadar tarihlenebilen tabakalarda bulunduğunu ve M. ö. ikinci binin başlangıcından Geç Assur devrine kadar mevcut olduğunu ve eski örneklerin diğerlerinden ince cidarlı oluşlarıyla ayrıldığını*, açıklamaktadır.

İthal eşyasının ikinci gurupunu yuvarlak karınlı, uzunca boyunlu, yuvarlak ağızlı, dipsiz üç testi temsil eder (Res. 19-20). Daima tek olarak yapılan kulpları, omuzları üstündedir. Bunların ortası yarık olduğundan, kesitleri de böbreği andırır. Ib katına ait taş sanduka mezarda bulunan ilkinin rengi pembemsi olup, karnı münavebe ile değişen kırmızı ve kahverengindeki tek merkezli dairelerle nakışlıdır (Res. 19). II. katı örten enkaz içinden çıkarılmış olmasına rağmen, sonradan tahribedilen bir Ib mezarından kaydığına inandığımız ikincisi, ilkinden farksızdır. Yalnız bu deve tüyü renkli, nakışsız ve daha iri boyludur (Res. 20). En ufak boylusu da Ib'ye ait bir mezarda keşfedilmiştir. Hepsinin tekniği ve kürevî şekilleri iyi tanıdığımız yerli -Kaniş çanak-çömleğinden çok farklıdır. Bunların yassı gövdeli, kulpları farklı Hitit matraları ile, meselâ Alacahöyük'ün boya ile nakışlı örneği ile ¹⁶, hiçbir münasebeti yoktur. Devri Prof. Goldman tarafından isabetle tayin edilen bir Gözlükule testisi,¹⁷ yalnız ilk örneğin eşi olmakla kalmıyor aynı zamanda Kaniş eserlerini Suriye içlerine, meselâ Osmaniye mezarlarından çıkarılanlara ¹⁸ bağlamakta da mütavassıt bir mevki kazanıyor. Doğrudan doğruya Güney-doğu Anadolu veya Kuzey Suriye'den idhal edildiğini düşündüğümüz sonuncu misal, pembemsi renkli, yüksekçe kaideli, keskin omuzlu, dışarıya taşık profilli bir kadehtir (Res. 21 ve 27). Diğerleri gibi, gene Ib katına ait bir mezarda ölü-hediyesi olarak bulunan bu kadeh, hem tekniği, hem de şekli bakımından Kargamiş'te (Cist graves) denilen mezarlarda bulunan kapların

¹⁵ Alalakh and Chronology, s. 4 ve not 11 ve Iraq IV, s. 103 de.

¹⁶ Belleten 17, Lev. IX alttaki resim.

¹⁷ AJA 41, s. 386, Lev. XCVIII, 8.

¹⁸ Stratigraphie Comparée, s. 119, Res. 103, 14.

eşidir ¹⁹. Kaniş karum'unda meydana çıkarılmış yüzlerce kap arasında bu tekniği ve şekli gösteren ikinci bir örnek daha mevcut değildir. Bilindiği gibi, Açıana, ²⁰ Gözlükule ²¹ ve Yümüktepe'de ²² bu tipe büyük bir yakınlık gösteren kadehlerin boyalıları, devirleri iyi tayin edilen mimarlık katlarında da, meydana çıkarılmıştır. Suriye ve Güney-doğu Anadolu şehirlerinden idhal edilen ve üç ayrı tipe giren bu altı vesikanın tetkikinde dikkatimizi üstüne çeken en mühim nokta, daima Ib katı mezarlarında ve ölü-hediyesi olarak bulunmalarıdır. Bu, sadece bir tesadüf değildir.

Bunlardan ayrı olarak, Kaniş'te daima II. kat evlerinde ve bilhassa tabletlerin yanında bol miktarda bulunan krem astarlı, ince cidarlı bir kadeh nevi (Res. 22) daha mevcuttur ki, üstünde ayrıca durmağa değer. Kaniş'te bu tekniğe göre —yerli olarak— imal edilen kaplarımız az değildir. Bunun için bunları birer idhal eşyası olarak kabul etmeyoruz. Yalnız bu tipe giren kadehlerin de Suriye'deki örneklerle olan münasebetini, diğer bir tâbirle, bunlardaki Suriye tesirini inkâr etmek de mümkün değildir. ²³

Bu örnekler bize, Kaniş'e gidip gelen tüccarların Assur menşeli kapların yerine, daha ziyade Suriyeli olanlarını getirdiklerini gösterir. Koloni devri mühürlerinde *Suriye-Koloni üslûbuna* girenlerin ehemmiyeti gözönünde tutulursa, sayıları gene mahdut olan bu ithal eşyasına hiç şaşmamak icabeder. 1949 yılında keşfedilen eserlerin bazılarında görülen Suriye tesirlerine de dikkat edilirse, Arkeoloji eserlerinin Koloni devri tüccarlarının Suriye şehirleri ile sıkı bir temas halinde bulunduklarını tevsik ettiği kolayca anlaşılır.

İşte Dr. Kemal Balkan tarafından tetkik edilen Ib tabletlerinden bazılarının muahhar zamana ait bir dil ile yazılmış olması; 1949 raporunun giriş bahsinde kıymetlendirilen ve Kaniş'in M. ö. 1725—1695 yıllarında da hâlâ bir ticaret şehri olarak varlığını koruduğunu öğreten iki Mari mektubunun ²⁴ mânasını ve Ib katındaki Suriye kaplarının mevcudiyetini daha iyi anlamamıza yardım etmektedir. ²⁵

¹⁹ G. Hogarth, *Kings of the Hittites*, London 1926, s. 26 v.d., Res. 27. Ayrıca bu eserler için bk. C. L. Woolley, *Hittite Burial Customs* (*Annals of Archaeology and Anthropology*, Liverpool VI) s. 87 v.d.

²⁰ *The Illustrated London News*, Oct. 25, 1947, Res. 11.

²¹ *AJA* 41, Lev. XCV, 4 soldaki.

²² John Garstang, *Prehistoric Mersin*, Oxford 1953, Res. 44, 1-6.

²³ Habur bölgesinden bir misal olmak üzere, *Iraq IV*, s. 141, Res. 17, 4.

²⁴ G. Dossin, "Une mention de Hattouşa dans texte de Mari", *Revue Hittite et Asianique V*. Ayrıca bu münasebetle: Kurt Bittel, *Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasien* 2. Auflage, s. 46 ve K. Bittel, "Zur Chronologie der altanatolischen Frühkulturen", *Reinecke-Festschrift*, Mainz 1950, s. 19.

²⁵ 1948—1949 kazıları için yaptığımız aksine, 1950 yılı çalışmalarının sonuçlarını burada kısaca yayınlamış bulunuyoruz. Bu makale baskıya verilirken (Mart 1953) ilk iki rapor ölçüsünde hazırlanan üçüncüsü de bitirilmek üzere idi. Orada yeni buluntuların ve neşriyatın ışığında, Koloni Çağı ile ilgili konu ve meseleler üstünde, daima yapmağa çalıştığımız şekilde, durduğumuzdan burada bunları tekrarlamaktan ve ölçüyü aşmaktan çekindik.